

ГАВРИЛЕНКО

Наталія Вікторівна
gavrilenko_1@mail.ru

УДК 336.02

ОЦІНЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ
ПІДПРИЄМСТВ

THE ENTERPRISES' TAX LOADING ESTIMATION

к.е.н., доцент, Первомайський
політехнічний інститут
Національного університету
кораблебудування імені адмірала
Макарова

Стаття описує сучасні методи оцінювання податкового навантаження підприємств. Наводяться характеристики кожного методу оцінки. Пропонуються нові критерії оцінки і методи систематизації коефіцієнтів для визначення податкового навантаження. Вводяться нові гіпотези щодо оцінки оптимізації оподаткування.

В статье описаны современные методы оценки налоговой нагрузки предприятий. Приводятся характеристики каждого из методов оценки. Предлагаются новые критерии оценки и методы систематизации коэффициентов для определения налоговой нагрузки. Вводятся новые гипотезы по оценке оптимизации налогообложения.

The article describes the current position on methods of an estimation to tax loading of the enterprises. Characteristics of each method of an estimation are resulted. The new criteria of an estimation and methods of ordering of factors for tax loading estimation are offered. The new hypotheses according to taxation optimisation are entered.

Ключові слова: податкове навантаження, податкова політика, малі підприємства, оптимізація оподаткування

Ключевые слова: налоговая нагрузка, налоговая политика, малые предприятия, оптимизация налогообложения

Keywords: tax loading, tax policy, small enterprise, optimise taxation

ВСТУП

Дослідження показника податкового навантаження як вимірника якості податкової системи містяться у роботах Н. Гавриленко[1-3] О. Кірової [4, с. 30], В.Г. Панскова [5, с. 18], В.О. Білостоцької, В.І. Острівського [6, с. 75]. На рівні території методика розрахунку податкового навантаження аналогічна. Однак цей показник не відбиває реальний розмір податкового навантаження території через міжрегіональні відмінності у структурі ВРП, галузеву належність регіону, особливості регіональної податкової політики та інші чинники. Для подолання виникаючих проблем пропонується використати «галузеві» коефіцієнти, збирання податків на території та ін., при використанні яких розраховується більш реальний показник податкового навантаження територіального рівня. Дискусійною є проблема визначення податкового навантаження на мікрорівні – рівні господарюючого суб'єкта. Білоруський учений М.В. Кочетов [7, с. 149] оцінку податкового навантаження на рівні окремого підприємства пов'язує з підвищенням стабільності фінансового стану підприємства, а Б.А. Теслюк – розглядає як основу мінімізації та бюджетування податків [8].

Статистичні дані свідчать про позитивну ситуацію, оскільки рівень податкового навантаження невеликий. Але більш детальний, причинно-наслідковий аналіз цього показника свідчить, що стан значно складніший, ніж це представляється на перший погляд. Незважаючи

на відносну вивченість даної проблеми, актуальність заявленої теми визначається тим, що на даний момент не розроблена чітка концепція, яка взаємоузгоджує показники впливу податкової політики та показники розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні необхідності створення уніфікованого підходу до розрахунку податкового навантаження суб'єктів малого бізнесу з метою його оптимізації та підвищення рівня ефективності їх розвитку

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є нормативно-правові акти, наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet.

Дослідження засноване на методології наукового пізнання, системному аналізі, теорії оподаткування. Для отримання результатів використовувалися методи наукової абстракції, узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, групування, формалізації, історичного та логічного аналізу теоретичного і практичного матеріалу

РЕЗУЛЬТАТИ

Як об'єкт дослідження малий та середній бізнес наділений певними економічними, виробничо-технічними характеристиками, які необхідно враховувати при дослідженні розвитку малого бізнесу на рівні

регіону. Поведінка малого та середнього бізнесу зумовлена зовнішніми і внутрішніми зв'язками, тому об'єктом дослідження виступають зовнішні і внутрішні зв'язки, які визначають розвиток малого та середнього бізнесу у статичній і динамічній. На особливу увагу заслуговує оцінка ефективності розвитку малого бізнесу. Розгляд підприємництва як багатофункціональної діяльності, взаємопов'язаної з макросередовищем, визначає зміну методологічної основи оцінки – відхід від індивідуальних (приватних) показників оцінки ефективності і орієнтацію на комплексні параметри оцінки. Ефективність малого та середнього бізнесу на макrorівні відображає його внесок в досягнення загальнонаціональних цілей реальної економіки (формування техніко-технологічного потенціалу, прискорення НТП, скорочення техногенних аварій, подолання екологічної кризи) та ін.

Головними критеріями оцінки ефективності малого та середнього бізнесу на даний час є:

- підвищення темпів його розвитку як одного із факторів соціально-економічного розвитку держави, регіону;
- мінімізація матеріальних і соціальних втрат суспільства;
- збільшення частки малого та середнього бізнесу у формуванні ВВП;
- підвищення рівня соціальної захищеності працівників таких підприємств та ін.

Відповідно з наведених вище критеріїв використовуються і відповідні системи показників.

Аналіз існуючого методичного інструментарію свідчить про наявність комплексного підходу до проблем оцінки ефективності малого бізнесу. Однак при всіх перевагах методичних побудов залишається невирішеною проблема єднання отриманої оцінки та заходів щодо стимулювання малого підприємництва за рівнями господарювання, що є, на наш погляд, визначальним моментом узагальнення показників ефективності.

Регіон, зацікавлений в залученні інвестицій, повинен проаналізувати умови, які він може запропонувати бізнесу. Для цього мають бути прийняті заходи по зниженню податкового тягаря, що притягне зовнішніх інвесторів і підвищить інвестиційну активність вже діючих на його території господарюючих суб'єктів.

Проведений аналіз методик розрахунку податкового навантаження господарюючого суб'єкта показує, що, незважаючи на відмінності в підходах, дані, отримані дослідниками в результаті застосування розглянутих методик, можна використати для проведення заходів по податковому плануванню і податковій оптимізації як платниками податків, так і державою.

Однією з умов раціональної побудови системи оцінювання є обґрунтований вибір показників, які відповідають специфіці малого і середнього бізнесу, враховують підприємницьку складову і можуть бути покладені в основу прийняття рішень щодо податкового стимулювання діяльності малого і середнього бізнесу.

Аналіз сучасних підходів з оцінювання результатів діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу,

що можуть бути покладені в основу їх податкового стимулювання, показав відсутність таких методик аналізу. Одним із можливих методичних підходів до оцінки стану розвитку малого та середнього бізнесу при розробці системи їх податкового стимулювання, на нашу думку, може бути аналітичний метод із застосуванням факторно-критеріальної кваліметричної моделі [9]. Дана методика може широко застосовуватися для оцінки різноманітних об'єктів у силу своєї простоти, об'єктивності, комплексності і демократичності. За цим підходом метод оцінки розвитку малого та середнього бізнесу може складатися з кількох елементів (рис. 1).

Найбільш відповідальним етапом проведення аналітичної оцінки є вибір і обґрунтування кількісних і якісних оцінних факторів, які охоплювали б різні аспекти розвитку малого підприємництва в регіонах і націлювали малі та середні підприємства на повне розкриття свого потенціалу. Враховуючи значну кількість факторів, що впливають на розвиток малого та середнього бізнесу, у дослідженні для аналізу було відібрано загальні фактори, які в певній мірі властиві всім господарюючим суб'єктам. Сукупність цих факторів відносно малого та середнього бізнесу повинна забезпечити їхню достатньо повну і всебічну характеристику.

Другий етап передбачає визначення вагомості запропонованих факторів, що характеризує ступінь впливу кожного з них на розвиток малого та середнього бізнесу і виражається в частках від цілого таким чином, щоб сума часток завжди дорівнювала цьому цілому. Вагомість кожного фактора доцільно визначати експертним шляхом на основі методу переваги [10, 11, 12] за схемою, яка представлена на рис. 2.

У першу чергу формується експертна комісія, що складається з експертів – фахівців з проблем регіонального розвитку та підприємництва. З метою дотримання загальних методичних вимог до здійснення даного виду дослідження кількість експертів у роботі становила 12 осіб. Експертна оцінка здійснювалася за допомогою анкети. Члени експертної комісії на основі своїх знань проводять ранжирування запропонованих оцінних факторів з погляду їхнього впливу на розвиток малого та середнього бізнесу. Іншими словами, кожному фактору присвоюється певна кількість балів, яка зростає по мірі збільшення вагомості фактора, причому мінімальна оцінка відповідає одиниці, а максимальна – кількості оцінних факторів. Після обробки анкет і заповнення вихідних матриць здійснювалася статистична обробка отриманих результатів опитування.

Заключний етап передбачає визначення експертами вагомості кожного фактора за формулою (1):

$$S_j = \frac{\sum_{i=1}^n P_{ij}}{n}, j = 1, m, \quad (1)$$

де P_{ij} – переваги i -го експерта щодо j -го показника; m – кількість показників; n – кількість експертів.

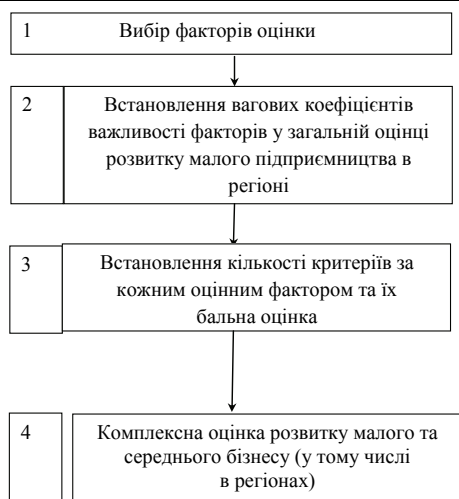

Рис. 1. Послідовність аналітичної оцінки стану розвитку малого та середнього бізнесу

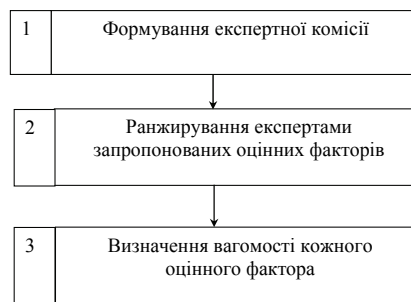

Рис. 2. Етапи експертної оцінки вагомості оцінних факторів

На наступному етапі аналітичної оцінки визначається абсолютна величина значущості j -показника (2):

$$G_j = 1 / n \sum_{i=1}^n P_{ij} / K_i, j = 1, m, \quad (2)$$

де K_i – коефіцієнт компетентності i -го експерта (прийнятий за 0,67).

За абсолютним значенням G_j визначається R_j – ранг показника.

$$G_j = \frac{S_j}{1 / 0,67}, j = 1, m, \quad (3)$$

Коефіцієнт узгодженості думок експертів за кожним індикатором визначається як зворотна величина середньоквадратичному відхиленню оцінок (4):

$$L_j = \frac{1}{\sqrt{D_j}}, j = 1, m, \quad (4)$$

де D_j – дисперсія оцінок j -го показника.

Середню величину ступеня узгодженості думок групи n -експертів за оцінкою m -показників визначимо за формулою (5):

$$V = \frac{\sum_{j=1}^m L_j}{m \times k}, \quad (5)$$

При визначенні вагомості індикаторів виходимо з наступних критеріїв:

- ступінь узагальнення інформації, яку несе показник;
- рівень впливу на стан розвитку малого підприємництва;
- масштабність явища і наслідки для розвитку регіону.

Результати експертних оцінок щодо вибору показників, які визначають вплив на розвиток малого та середнього бізнесу, наведено в табл. 1.

Ранжирування груп показників за результатами експертизи наведено у табл. 2.

На наступному кроці проведено подібні розрахунки рейтингів у межах кожної з 8 груп і у підсумку отримано наступний набір показників для оцінки розвитку малого та середнього бізнесу. Показники (індикатори), що визначають вплив на розвиток малого бізнесу в регіонах, наведені в табл. 3.

Таблиця 1

Результати обробки експертних результатів щодо груп показників (індикаторів), які визначають стан розвитку малого та середнього підприємництва (у тому числі у регіонах)

№	F ₁	F ₂	F ₃	F ₄	F ₅	F ₆	F ₇	F ₈	F ₉	F ₁₀	F ₁₁	F ₁₂	Σ	Ср	R
1	0,75	1,0	0,15	0,4	0,15	1,5	0,6	0,8	0,75	1,25	0,33	0,1	7,78	0,64	1
2	0,15	0,05	0,5	0,1	0,15	1,0	0,45	0,64	0,9	0,1	0,55	1,5	6,09	0,51	3
3	0,4	0,75	0,8	0,1	0,1	0,9	0,75	0,32	0,18	0,6	0,4	0,24	5,6	0,47	4
4	0,4	0,15	0,8	0,1	0,45	1,0	0,5	0,6	0,6	0,15	0,2	0,09	5,04	0,42	5
5	0,1	0,3	0,4	0,1	0,15	0,1	0,18	0,44	0,55	0,1	0,2	0,6	3,22	0,27	8
6	0,15	0,6	0,12	0,45	0,1	0,45	0,4	0,15	0,1	0,4	0,5	0,6	4,02	0,33	7
7	0,4	0,15	0,15	1,0	0,2	0,05	0,36	1,75	0,4	0,6	0,15	0,15	6,36	0,53	2
8	0,2	0,4	0,5	1,0	0,3	0,45	0,06	0,45	0,36	0,2	0,35	0,04	4,31	0,35	6

Таблиця 2

Ранжирування груп показників

№	Групи показників	R
1.	Державна підтримка і стимулювання	1
2.	Демографічні показники малих підприємств	3
3.	Зайнятість	4
4.	Оборот і внесок МП у ВВП	5
5.	Фінансові результати діяльності	8
6.	Інноваційна активність	7
7.	Податкові відрахування і рівень податкового навантаження	2
8.	Інвестиційна активність	6

Таблиця 3

Значення показників, які характеризують найбільш важливі напрямки розвитку малого і середнього підприємництва

Показники	Значення показників (К)					
	Первомайськ	Первомайський р-н	Южноукраїнськ	Одеса	Миколаїв	Теплодар
Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб населення, одиниць	34	32	37	110	98	85
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн	100,7	90,8	125,4	22107,1	7781,6	37,1
Зайнятість на МП, осіб	1460	769	1194	77201	31193	540
Обсяги реалізованої продукції середніми підприємствами, млн. грн.	155,4	258,5	184,7	34404,4	10592	89,8
Зайнятість на середніх підприємствах, тис. осіб	2912	2321	2228	73703	33102	552
Заробітна плата на МП, грн.	971,95	949,78	1110,09	1071,42	1096,62	1239,95
Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	-3293,3	13963,9	-7883,8	-1525666,9	-1107,2	-3235,6
Рентабельність операційної діяльності, %	-2,2	25,6	-6,1	-1,8	1	-10,5
Частка надходжень від СМП, до місцевого бюджету, %	27,7	22,2	25,4	12,5	28,2	20,5

В процесі дослідження показників розвитку малого і середнього підприємництва також можна використати матричний порівняльний метод, який передбачає визначення кількісного значення інтегрального рейтингового показника проблем розвитку малого підприємництва регіонів.

Аналіз пропонується здійснювати за наступними кроками:

1. Обирається сукупність показників, що характеризують найбільш важливі напрямки розвитку малого і середнього бізнесу (у якості прикладу перелік таких показників наведений у таблиці 3 по містах України), які необхідно стимулювати і від яких залежить наповнення бюджетів різних рівнів.

2. Формується матриця вихідних оціночних показників, до складу якої входять m ключових показників розвитку малого та середнього бізнесу для n об'єктів. Кожен i -й показник на j -му регіоні задається величиною відповідного коефіцієнта: K_{ij} . У результаті

отримуємо матрицю X , рядки якої характеризують аспекти проблемності розвитку малого підприємництва за m -показниками.

3. Ранжируються оціночні показники за ступенем вагомості (k_i). Вагомість показників прийнято визначати експертним шляхом з урахуванням уявлення про важливість того чи іншого показника розвитку малого та середнього бізнесу.

4. Будується вектор, що складається з максимальних значень за кожним із m -показників. Цей вектор становить додатковий рядок чисел ($K_{\max}$) – показників регіону-еталону за рівнем розвитку малого та середнього бізнесу.

5. Складання нормалізованої матриці відносно відповідного показника еталонної адміністративної одиниці за формулою 6 [12, с. 53].

$$K_{ij} = \frac{K_{ij}}{K_{\max i}}, \quad (6)$$

6. Розраховуються бали, отримані адміністративними одиницями за певними оціночними показниками, шляхом порівняння їх фактичних значень з найкращими в даній сукупності [9, с. 53]:

$$A_{ij} = K'_{ij} \times A_{\max} i, \quad (7)$$

де $A'_{\max}$ – максимально встановлений бал оцінювання окремого показника ($A_{\max} = 10$).

7. Отримання узагальненої бальної оцінки стану розвитку малого та середнього підприємництва у місті та ранжирування міст у порядку зростання інтегрального показника з використанням наступної формули [9, с. 54]:

$$Kdica = \sum_{j=1}^n A_{ij} x_{ki}, \quad (8)$$

8. Для отримання загального результату оцінки застосовуємо показник «абсолютної переваги», який розраховується за формулою (9) [9, с. 63]:

$$Kaba = \sum_{j=1}^n (K_{ioj} - \max K_{ij}), \quad (9)$$

де $Kabc$ /в формуле есть $Kaba$. – абсолютна перевага міста – об'єкта аналізу за рівнем розвитку малого та середнього бізнесу,

K_{ioj} – оцінка i -го показника розвитку малого та середнього бізнесу оцінюваного міста;

K_{ij} – оцінка i -го показника розвитку малого та середнього бізнесу порівнюваних міст.

Застосування комплексного підходу до оцінювання розвитку малого бізнесу дає можливість розробити ряд заходів з метою поживлення діяльності малих підприємств та поступового переходу їх у середній бізнес із застосуванням прийомів податкового стимулювання.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних підходів оцінювання результатів розвитку малого та середнього бізнесу, що можуть бути покладені в основу їх податкового стимулювання, показав недостатню розробленість таких методик аналізу. Методичним підходом до оцінки стану розвитку малого та середнього бізнесу при розробці системи їх податкового стимулювання запропоновано аналітичний метод із застосуванням факторно-критеріальної кваліметричної моделі. Запропоновано послідовність аналітичної оцінки стану розвитку малого та середнього бізнесу, яка містить чотири етапи. За запропонованим методичним підходом зроблено розрахунки, які дозволяють оцінити стан розвитку малих

підприємств на прикладі Миколаївського та Одеського регіонів.

Список використаних джерел

1. Гавриленко Н.В. Вплив податкового навантаження підприємницької сфери на національну економіку / Н.В. Гавриленко // Вісник ОДЕУ. – Одеса: ОДЕУ. – 2007. – Вип.3. – С.134 – 145
2. Гавриленко Н.В. Застосування фінансової звітності для оцінки податкового тягаря малих і середніх підприємств Миколаївського та Одеського регіонів / Н.В. Гавриленко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 26 – 29.
3. Гавриленко Н.В. Емпіричний аналіз взаємозв'язку факторів оподаткування та підприємницької активності / Н.В. Гавриленко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 5. – С. 285 – 289.
4. Кирова Е.А. Методология определения налоговой нагрузки на хозяйствующие субъекты / Е. А. Кирова // Финансы. – 1998. – №9. – С. 30 – 32
5. Пансков В.Г. Податки і оподаткування в Російській Федерації / В.Г. Пансков. – М.: Книжковий світ, 2000. – 245 с.
6. Білостоцька В.О. Податкове навантаження в Україні / В.О. Білостоцька, В.І. Острівецький // Фінанси України. – 2002. – №12. – С.75-79.
7. Кочетов Н. Об оценке налоговой нагрузки на финансовые потоки предприятия / Н. Кочетов // Общество и экономика. – 2006. – №9. – С. 149-160
8. Теслюк Б.А. Оценка налогового бремени предприятия / А. Теслюк // Управление финансами предприятия. – 2004. – №3. – С. 55-62.
9. Азгальдов Г.Г. Количественная оценка качества (кваліметрія) / Г.Г. Азгальдов, Л.А.Азгальдова. – М.: Стандартов, 1971. – 176 с.
10. Гнатієнко Г.М. Експертні технології прийняття рішень: монографія / Г.М. Гнатієнко, В.С. Снитюк. – К.: [б. в.], 2008. – 444 с.
11. Практичні елементи інформаційно-аналітичної роботи: метод. рек. / [уклад.: С.О. Телешун, О.Р. Титаренко, І.В. Рейтерович, С.І. Вировий]; за заг. ред. д-ра політ. наук С.О. Телешуна. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 60 с.
12. Тоценко В.Г. Підтримка прийняття рішення щодо вибору методу експертного оцінювання / В.Г. Тоценко, В.В. Циганок, П.Т. Качанов // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2002. – № 4. – С. 52-60.